

TRẦN THỊ HIỀN LƯƠNG

MODULE TH

12

**LẬP KẾ HOẠCH
DẠY HỌC TÍCH HỢP
CÁC NỘI DUNG GIÁO DỤC
Ở TIỂU HỌC**

A. GIỚI THIỆU TỔNG QUAN

Tích hợp là một trong những quan điểm phát triển chương trình giáo dục phổ thông của một số nước trên thế giới. Ở Việt Nam, từ cuối những năm 80 của thế kỉ XX, vấn đề tích hợp đã được nghiên cứu và đến năm 2000 đã bắt đầu triển khai ở tiểu học.

Một trong những điểm đổi mới căn bản của chương trình giáo dục tiểu học hiện nay so với chương trình trước đây là đề cao quan điểm tích hợp. *Tích hợp* (intergration) là sự kết hợp các thành phần đơn lẻ thành một hệ thống thuần nhất nhằm giảm thiểu những hoạt động phân tán hoặc chồng chéo và tăng hiệu quả tổng thể. Thuật ngữ này trong giáo dục chỉ sự kết hợp nhiều mảng kiến thức và kĩ năng liên quan với nhau trong một chương trình, thậm chí một tiết học, một bài tập, nhằm tăng cường hiệu quả giáo dục và tiết kiệm thời gian học tập. Dạy học theo quan điểm tích hợp trong chương trình giáo dục phổ thông nói chung, chương trình tiểu học nói riêng không chỉ là một giải pháp để xử lí mâu thuẫn giữa khối lượng tri thức ngày càng lớn cần đưa vào chương trình với thời lượng học tập có hạn mà còn là *một giải pháp để tăng cường ứng dụng những điều học được vào cuộc sống*, thực hiện chương trình phát triển năng lực người học. Thực tế cho thấy không phải giáo viên nào cũng thực hiện được và không phải tiết học nào, môn học nào cũng thực hiện dạy học tích hợp theo đúng yêu cầu đặt ra trong chương trình và theo yêu cầu của nhiệm vụ từng năm học.

Module *Lập kế hoạch dạy học tích hợp các nội dung giáo dục ở tiểu học* giúp giáo viên tiểu học hiểu sâu hơn về định hướng dạy học tích hợp thể hiện trong chương trình, sách giáo khoa tiểu học hiện nay và những vấn đề đặt ra đối với giáo viên tiểu học trong việc thực hiện yêu cầu dạy học tích hợp để từ đó có khả năng lập kế hoạch dạy học tích hợp, lựa chọn được phương pháp, biện pháp dạy học phù hợp với yêu cầu tích hợp một cách hiệu quả hơn. Module sẽ giúp giáo viên tiểu học củng cố, hoàn thiện những hiểu biết về dạy học tích hợp ở tiểu học hiện nay và rèn luyện, nâng cao kĩ năng dạy học tích hợp trong các tiết học ở tiểu học.

Module này gồm bốn nội dung dưới đây:

- Chương trình tiểu học và quan điểm dạy học tích hợp. Các nội dung được tích hợp giáo dục trong các môn học và hoạt động giáo dục ở tiểu học.
- Thực trạng dạy học tích hợp các nội dung giáo dục ở tiểu học.
- Kỹ năng lựa chọn phương pháp, kỹ thuật dạy học phù hợp với việc dạy học tích hợp.
- Thực hành lập kế hoạch bài học tích hợp các nội dung giáo dục.

B. MỤC TIÊU

Học xong module này, học viên có khả năng:

- Hiểu rõ chương trình tiểu học và quan điểm dạy học tích hợp thể hiện trong chương trình các môn học. Nhận biết rõ các nội dung được tích hợp giáo dục trong các môn học và hoạt động giáo dục ở tiểu học.
- Đánh giá thực trạng dạy học tích hợp các nội dung giáo dục ở trường tiểu học.
- Lựa chọn phương pháp, kỹ thuật dạy học phù hợp với việc dạy học tích hợp.
- Lập được kế hoạch dạy học tích hợp các nội dung giáo dục.

C. NỘI DUNG

Hoạt động 1: Tìm hiểu chương trình tiểu học và quan điểm dạy học tích hợp; các nội dung được tích hợp giáo dục trong các môn học và hoạt động giáo dục ở tiểu học

1. NHIỆM VỤ

- Đọc chương trình giáo dục tiểu học, xác định các hình thức/mức độ tích hợp nội dung dạy học trong các môn học và giữa các môn học.
- Tập hợp các tài liệu dạy học tích hợp, thảo luận nhóm để chỉ ra những nội dung được tích hợp trong dạy học các môn học ở tiểu học.

II. THÔNG TIN PHẢN HỒI

1. Chương trình tiểu học và quan điểm dạy học tích hợp

* **Mục tiêu tích hợp chương trình nhằm:**

- Giảm số lượng môn học.
- Phát triển năng lực cho học sinh.
- Tăng cường thực hành ứng dụng giải quyết các vấn đề gắn gũi với cuộc sống hằng ngày.

Cụ thể, tích hợp lĩnh vực khoa học tự nhiên và khoa học xã hội ở tiểu học sẽ:

- Cung cấp cho học sinh những thuật ngữ và khái niệm khoa học cơ bản nhằm giúp các em hiểu bản thân và thế giới xung quanh.
- Cung cấp cho học sinh cơ hội để phát triển kĩ năng, thói quen tư duy và thái độ cần thiết để khám phá khoa học.
- Chuẩn bị cho học sinh hiểu biết về cộng đồng, xã hội, có kĩ năng tham gia các hoạt động xã hội để các em có thể hoà nhập, sống có ích cho xã hội.
- Giúp học sinh đánh giá được khoa học ảnh hưởng đến con người và môi trường như thế nào.

* **Các hình thức tích hợp chương trình:**

Có nhiều hình thức tích hợp chương trình khác nhau. Tích hợp nội dung là hình thức nối kết nội dung trong nội bộ môn học và giữa các môn học với nhau. Có thể chia làm 3 hình thức (hoặc 3 mức độ) như sau:

- **Kết hợp lồng ghép (fusion):**

Đây là mức đầu tiên của tích hợp; theo đó, những nội dung nào đó sẽ được kết hợp vào chương trình môn học độc lập đã có sẵn.

- + **Nội dung tích hợp được thể hiện qua việc gắn nội dung môn học với đời sống thực tiễn, lồng ghép nội dung về dân số, môi trường... trong những nội dung phù hợp; hướng vào sự hình thành và phát triển năng lực hành động, năng lực giải quyết vấn đề. Học sinh tìm tòi, xây dựng kiến thức mới từ kiến thức đã biết và vốn thực tiễn cuộc sống.**

- + Áp dụng một số biện pháp nhằm thể hiện quan điểm tích hợp trong tài liệu giáo khoa, tài liệu giáo viên và các hướng dẫn chỉ đạo thực hiện như: nội dung sách giáo khoa (SGK) giúp học sinh tự xây dựng kiến thức từ những kinh nghiệm của cá nhân và gắn với đời sống (làm cho học tập có ý nghĩa), hình thành và phát triển năng lực làm việc độc lập, làm việc theo nhóm, năng lực giải quyết tình huống trong thực tế...

Việc tích hợp trong nội bộ môn học có ưu điểm là môn học không bị phá vỡ, giảm được một số nội dung trùng lặp, không thiết thực. Tuy nhiên, với phương án này, hiệu quả tích hợp sẽ không cao, vì đặc trưng bộ môn vẫn chiếm ưu thế, việc hình thành và phát triển năng lực giải quyết tình huống phức tạp bị hạn chế và không giảm số môn học.

- Đa môn (Multidisciplinary):

Các môn học là riêng rẽ, nhưng có những chủ đề/vấn đề được tích hợp vào các môn.

Vấn đề được tích hợp trong nhiều môn nhưng theo đặc điểm từng môn. Tích hợp nội dung của nhiều môn học khác nhau trong một chủ đề. Xây dựng các chủ đề tự chọn bắt buộc ở lớp 8, 9 đối với môn Lịch sử và Địa lí dưới dạng những dự án. Các chủ đề này yêu cầu học sinh vận dụng kiến thức, kĩ năng của các bộ môn riêng rẽ. Cách này có ưu điểm là môn học truyền thống không bị thay đổi nhiều, giảm được nhiều hơn các nội dung trùng lặp, không thiết thực, đồng thời lại không gây xáo trộn trong nhà trường, việc học tập có ý nghĩa hơn do học sinh tham gia các dự án, học sinh được vận dụng kiến thức, kĩ năng của các bộ môn nhiều hơn. Tuy nhiên, cách này cũng còn bộc lộ nhược điểm là giáo viên chưa có kinh nghiệm dạy học theo dự án, học sinh chưa có kinh nghiệm làm dự án nên cần bồi dưỡng nhiều hơn và vấn đề đánh giá sẽ phức tạp hơn.

- Liên môn (Interdisciplinary):

Chương trình tạo ra các chủ đề/vấn đề chung nhưng các khái niệm hoặc các kĩ năng liên môn được chú trọng giữa các môn mà không phải là từng môn riêng biệt.

Xây dựng môn học mới bằng cách liên kết một số môn học với nhau thành môn học mới nhưng vẫn có những phần mang tên riêng của từng môn học.

Ví dụ: Nội dung kiến thức địa lí tự nhiên của môn Địa lí có thể sẽ được xây dựng với các môn học như Sinh học, Hoá học, Vật lí; nội dung kiến thức địa lí kinh tế – xã hội có thể kết hợp với kiến thức môn Lịch sử hoặc một môn nào đó có quan hệ gần gũi theo quan điểm tích hợp.

Với phương án này, mỗi môn học có chung mục tiêu, nội dung, phương pháp dạy học và đánh giá, cấu trúc bài trong SGK. Nội dung cụ thể được chia thành các phần chủ yếu mang tên phân môn. Mỗi phần có những chủ đề nhất định. Ví dụ: Phần 1 – Địa lí, Phần 2 – Lịch sử. Một giáo viên có thể dạy cả hai nội dung hoặc mỗi giáo viên dạy một phần theo chuyên môn được đào tạo.

Ưu điểm của phương án này là loại bỏ nhiều hơn các vấn đề trùng lặp, không thiết thực; hình thành và phát triển năng lực giải quyết vấn đề tương đối phức tạp tốt hơn; hình thành và phát triển được những kiến thức và kĩ năng xuyên môn; giảm được số đầu sách; vận dụng các kiến thức liên môn thường xuyên hơn.

Nhược điểm của phương án này là ở chỗ: xây dựng môn học mới là một điều khó khăn vì các chủ đề cho từng phân môn phải được lựa chọn và cần được cấu trúc lại; gây xáo trộn trong chỉ đạo và quản lí giáo dục; cần bồi dưỡng giáo viên cẩn thận hơn về nội dung và phương pháp dạy học; ngoài ra, phương án này còn có thể gặp khó khăn về mặt tâm lí chuyên môn và tâm lí xã hội.

2. Một số ví dụ về hình thức, mức độ tích hợp trong một số môn học

Chương trình giáo dục tiểu học hiện nay quán triệt khá rõ nét quan điểm tích hợp. Dưới đây là một số biểu hiện cụ thể trong chương trình một số môn học.

* Môn Tiếng Việt:

Chương trình Tiếng Việt tiểu học hiện nay xây dựng theo quan điểm tích hợp:

- Tích hợp theo chiều ngang là tích hợp theo *nguyên tắc đồng quy* giữa các phân môn với nhau, giữa kiến thức tiếng Việt với các mảng kiến thức về văn học, văn hoá, thiên nhiên, con người và xã hội; giữa kiến thức với kĩ năng, thái độ; giữa các kĩ năng đọc, viết, nghe, nói. Đây là giải pháp để thực hiện mục tiêu “Cung cấp cho học sinh những kiến thức sơ giản về tiếng Việt và những hiểu biết sơ giản về xã hội, tự nhiên và con người, về văn hoá, văn học của Việt Nam và của nước ngoài.”¹. Ở tiểu học, hướng tích hợp này được thực hiện thông qua hệ thống chủ điểm học tập. Theo quan điểm tích hợp, các phân môn (Tập đọc, Kể chuyện, Chính tả, Tập viết, Luyện từ và câu, Tập làm văn) trước đây ít gắn bó với nhau về nội dung dạy học, nay được tập hợp lại xung quanh trục chủ điểm và các bài đọc; các nhiệm vụ cung cấp kiến thức và rèn luyện kĩ năng cũng gắn bó chặt chẽ với nhau hơn.
- Tích hợp theo chiều dọc là tích hợp ở một đơn vị kiến thức và kĩ năng mới những kiến thức và kĩ năng đã học trước đó theo *nguyên tắc đồng tâm* (còn gọi là *đồng trục* hay *vòng tròn xoay tròn ốc*), cụ thể là: kiến thức và kĩ năng của lớp trên, cấp học trên bao hàm kiến thức và kĩ năng của lớp dưới, cấp học dưới, nhưng cao hơn và sâu hơn. Đây là giải pháp củng cố và dần dần nâng cao kiến thức, kĩ năng của học sinh, để các kiến thức và kĩ năng ấy thực sự là của mỗi người học, góp phần hình thành ở các em những phẩm chất mới của nhân cách.

Mỗi đơn vị học trong sách *Tiếng Việt* ứng với một chủ điểm. Cấu trúc sách theo chủ điểm là một giải pháp để thực hiện mục tiêu rèn luyện kĩ năng và trang bị kiến thức toàn diện cho học sinh. Qua các chủ điểm, SGK giúp học sinh mở rộng, hệ thống hoá, tích cực hoá vốn từ một cách tự nhiên, có hiệu quả; qua các bài đọc, SGK còn đem đến cho học sinh những kiến thức bổ ích, lí thú về các lĩnh vực của đời sống. *Sự liên kết giữa đơn vị học (chủ điểm) với các phân môn theo nguyên tắc tích hợp,*

¹ Chương trình giáo dục phổ thông cấp Tiểu học (Ban hành kèm Quyết định số 16/2006/QĐ-BGDĐT ngày 05 tháng 5 năm 2006 của Bộ trưởng Bộ Giáo dục và Đào tạo), NXB Giáo dục, 2006, tr.9.

các phân môn trong một đơn vị học đều phục vụ chủ điểm, nhưng mỗi phân môn có cách thể hiện riêng.

* Môn Địa lí và môn Lịch sử:

Trong phần Chuẩn kiến thức, kĩ năng và yêu cầu về thái độ học sinh cần đạt sau khi học hết cấp Tiểu học đã khẳng định học sinh cần: “Biết và trình bày được một số sự kiện, nhân vật tiêu biểu trong quá trình phát triển của lịch sử dân tộc. Bước đầu biết một số đặc điểm chủ yếu về tự nhiên, dân cư, kinh tế của địa phương, Việt Nam, khu vực Đông Nam Á, các châu lục và một số quốc gia trên thế giới. Biết tìm một số thông tin đơn giản”.

Chương trình môn Tự nhiên và Xã hội (lớp 1, 2, 3) quán triệt quan điểm tích hợp, coi tự nhiên, con người và xã hội là một thể thống nhất có mối quan hệ qua lại... Chương trình môn Lịch sử và Địa lí (lớp 4, 5) giải thích rõ: “Một số kiến thức lịch sử, địa lí đã được lồng ghép trong một số chủ đề của môn Tự nhiên và Xã hội ở các lớp 1, 2, 3. Đến lớp 4 và lớp 5, Lịch sử và Địa lí tách thành môn riêng nhằm giúp học sinh mở rộng và nâng cao hiểu biết về môi trường xung quanh... Khi tiến hành dạy học, giáo viên cần tăng cường kết hợp những nội dung có quan hệ mật thiết với nhau giữa hai phần nói trên (ví dụ: thay đổi thứ tự nội dung một trong hai phần và liên hệ những kiến thức gần nhau giữa hai phần Lịch sử và Địa lí). Bên cạnh đó, giáo viên cần chú ý liên hệ nội dung bài học với những nét đặc thù, tiêu biểu của lịch sử, địa lí ở địa phương”.

Như vậy, chương trình môn học này đã quán triệt theo quan điểm tích hợp, coi tự nhiên, con người và xã hội là một thể thống nhất có mối quan hệ qua lại. Trong đó, con người với những hoạt động của mình, vừa là cầu nối giữa tự nhiên và xã hội, vừa tác động mạnh mẽ đến tự nhiên và xã hội. Vì vậy, một số kiến thức địa lí, lịch sử... đã được lồng ghép trong một vài chủ đề của môn Tự nhiên và Xã hội ở các lớp 1, 2 và 3.

Lớp 1, 2 và 3 hướng tới mục tiêu giúp học sinh có một số kiến thức ban đầu về một số sự vật, hiện tượng đơn giản trong tự nhiên và xã hội...; có một số kĩ năng ban đầu như quan sát, nhận xét, nêu thắc mắc, đặt câu hỏi và diễn đạt những hiểu biết của mình về sự vật, hiện tượng đơn giản trong tự

nhiên và xã hội, từ đó làm cho học sinh thêm yêu thiên nhiên, gia đình, trường học, quê hương.

Đến lớp 4 và 5, kiến thức địa lí và lịch sử được tích hợp với nhau tạo thành môn học mang tên Địa lí và Lịch sử với nội dung là:

- Những sự kiện, nhân vật lịch sử phản ánh những cột mốc đánh dấu sự phát triển của các giai đoạn lịch sử, những thành tựu trong sự nghiệp dựng nước (kinh tế, chính trị, văn hoá...) và giữ nước của ông cha ta từ buổi đầu dựng nước đến nay.
- Những kiến thức ban đầu về điều kiện sống, dân cư, về một số hoạt động kinh tế, văn hoá của đất nước Việt Nam, các châu lục và một số quốc gia trên thế giới.

Kiến thức địa lí được thể hiện ở các chủ đề:

- + Lớp 4 gồm các chủ đề: bản đồ; thiên nhiên và hoạt động sản xuất của con người ở miền núi và trung du; thiên nhiên và hoạt động sản xuất của con người ở miền đồng bằng; vùng biển Việt Nam, các đảo, quần đảo.
- + Lớp 5 gồm các chủ đề: địa lí Việt Nam (tự nhiên, dân cư, kinh tế); địa lí thế giới (châu Á, châu Âu, châu Phi, châu Mỹ, châu Đại Dương, châu Nam Cực, các đại dương).

Quán triệt các nguyên tắc xây dựng chương trình và biên soạn SGK theo hướng tích hợp, ở tiểu học, môn Địa lí cũng đã được phối hợp với một số môn học khác (như Lịch sử, Sinh học...) và đã thể hiện được phần nào quan điểm tích hợp qua sách về môn học. Ví dụ, trong sách giáo khoa *Địa lí – Lịch sử lớp 4*, hai bài đầu tiên giúp học sinh làm quen với bản đồ, học sinh được cung cấp những kiến thức, kĩ năng cần thiết về bản đồ để những bài sau các em có thể sử dụng vốn hiểu biết của mình tìm hiểu kiến thức lịch sử, địa lí. Trong sách giáo viên *Địa lí – Lịch sử lớp 4*, sau phần giới thiệu nội dung chính của chương trình từng môn, sách đề cập chung cho cả hai môn về các phương pháp và hình thức dạy học chủ yếu, về đánh giá kết quả học tập của học sinh. Điều đó cho thấy hai môn đã có những điểm chung về những vấn đề này.

Thực hiện yêu cầu gắn nội dung giáo dục trong nhà trường với các vấn đề đang được xã hội đương đại quan tâm, trong những năm gần đây,

nhiều kiến thức mới đã được tích hợp vào môn Địa lí như giáo dục dân số sức khoẻ vị thành niên, giáo dục bảo vệ môi trường, giáo dục sử dụng năng lượng tiết kiệm và hiệu quả... Ngoài ra, hiện nay, các nội dung về giáo dục bảo vệ tài nguyên và môi trường biển – đảo, ứng phó với biến đổi khí hậu... cũng đang được triển khai tích hợp vào một số môn học, trong đó có Địa lí.

* Môn Mĩ thuật, Âm nhạc, Thủ công:

Trong Chương trình giáo dục phổ thông, môn Mĩ thuật, Âm nhạc và Thủ công có nhiệm vụ giáo dục thẩm mĩ cho học sinh để giúp các em phát triển toàn diện về đức – trí – thể – mĩ, tạo điều kiện cho các em tiếp xúc, làm quen và cảm nhận cái đẹp, biết tạo ra cái đẹp và vận dụng những hiểu biết về cái đẹp vào cuộc sống hàng ngày. Đồng thời, thông qua nội dung và phương pháp dạy học, giáo viên có thể giáo dục học sinh về nhiều vấn đề: văn hoá, lịch sử, xã hội, môi trường... và hình thành các kĩ năng cần thiết của môn học cho học sinh.

Khi thiết kế, xây dựng chương trình tiểu học hiện nay, các phân môn Âm nhạc, Mĩ thuật và Thủ công được kết hợp với nhau thành môn Nghệ thuật nhằm mục đích chủ yếu là giảm bớt số đầu môn ở tiểu học và tạo điều kiện để giáo viên tích hợp các nội dung mang tính nghệ thuật ở trường tiểu học. Đây là hướng đi đúng, phù hợp với xu thế chung. Môn Thủ công và môn Mĩ thuật có nhiều điểm tương đồng về hình thức thể hiện, chất liệu, đồ dùng dạy học, phương pháp dạy học và đánh giá kết quả học tập. Do vậy, việc tích hợp Mĩ thuật với Thủ công là rất cần thiết và nên được nghiên cứu, phân tích kĩ lưỡng khi thiết kế chương trình cũng như SGK, sách giáo viên hai môn học này.

Ngoài ra, còn có một số môn khác không nằm trong chương trình quốc gia, bao gồm: giáo dục về tôn giáo, nghề nghiệp, giới tính, việc làm, cá nhân, xã hội, y tế...

Nguyên tắc chung nhất cần phải lưu tâm là sự kết dính tạo thành khối thống nhất trong nội dung dạy học. Việc tích hợp chương trình có thể là một phương tiện tối cần thiết để tạo ra sự kết dính, tạo thành khối thống nhất trong hoạt động học tập của học sinh.